

Κάτι μέσα μου ὡς νᾶειδα γκρεμισμένο,
κάτι ἀκριβὸς σὺ νᾶχασα μὲ μιὰ.

Καὶ στὸν κομένον τὸν κορμὸ καθίζω
καὶ σκύβω τὸ κεφάλι ὀλιβερό·
στὸν ἄδοξό σου θάνατο νὰ βρῶ
τραγουδι, ὦ ψηλὸ δέντρο, δὲν πασκάζω.

Ἀνάγκη σ' ἔχει ρίξει ὀλιβερή,
αὐτὸ ὀλίγη περσότερη μοῦ δίνει:
Ἦ μέγας ἢ μικρὸς γέρνει σ' ἐκείνη,
εἶν' ὁ μεγάλος νόμος στὴ ζωή.

Ἄλλος, ποὺ σ' ἔχει σὺν κ' ἐγὼ ἀγαπήσει,
ὡς σὲ κλάμει σὺ γίγαντα νεκρό·
βουβὸς ἐγὼ ἀποπίνω μου ὀρωρῶ
τὸν ἥλιο ὡς γέρνει ἀτάραχος νὰ δύσει.

Βλέπω πῶς γύρω οἱ ράχες, τὰ σπαρτιά,
τὰ δέντρα, ὁ καίμπος ἥσυχ' ἀπλωμένα,
στοῦ δειλινοῦ τάραξι δροσισμένα
τὴν ὁμορφι ὥρα χαίρονται γλυκά.

Πῶς τὸ ποτάμι σιγαλὰ κυλόντας
μὲ τίς ἀχτίδες παίζει τίς στερνές,
πῶς τὰ πουλιὰ πετοῦν, οἱ θεριστές
τὸ χλωρὸ χόρτο κόβουν τραγουδώντας.

Ἡ ἴδια εἰκόνα ποὺ εἶχα δῶ χαρεῖ
τόσες φορὲς στὴ ρίζα σου γερμένος·
μονάχα ἐστὶ καὶ ὁ ἴσκιος σου χαμένος,
ἄλλο δὲν ἔχει ὁλόγυρ' ἄλλυχεῖ.

Καὶ μπρὸς σὲ τόσῃν ὁμορφιᾷ, βαθιά μου
σιλέβει κάτι τόσο ὀλιβερό!
Ἔτσι μιὰ μέρα, σὺ χυθῶ κ' ἐγώ,
τίποτε δὲ θάλλαξει ὁλόγυρά μου.

ΚΩΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΒΙΚΕΛΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ

[Ἀπὸ τῆς Revue des Etudes Grecques (No 102, Mars-Juin 1910, σελ. 227) παίρνουμε τὸ παρακάτω κριτικὸ ἄρθρο τοῦ κ. E. Clément, ἀπ' ἀφορμὴ τοῦ βιβλίου τοῦ μακαρίτη Δ. Βικέλα: «**Ἡ Ζωὴ μου** (Παιδικαὶ ἀναμνήσεις — Νεανικαὶ χρόνοι)» ποὺ τύπωσε πέρσι ὁ Σύλλογος τῶν Ὑψηλίων Βιβλίων. Ἡ βιβλιοκρισία ποὺ ἀναφέρεται στὴν ἀρχὴ τοῦ βιβλίου βρίσκεται στὸν περσινὸ τόμο τῆς Revue: τ. XXII, σελ. 42].

Οἱ ἐπαινετικὲς κρίσεις ποὺ εἰπωθήκανε, γιὰ τὸ βιβλίον τοῦτο, σ' αὐτὸ ἐδῶ τὸ ἴδιο περιοδικό, εἶναι ἀπόδειξις εὐγλωττη τῆς ἀξίας τοῦ ἔργου καὶ τῆς ἀξιαγάπητης προσωπικότητος τοῦ συγγραφέα.

Σὲ τοῦτες τίς «**Ἀναμνήσεις**» ποὺ τυπωθήκανε μετὰ τὴ θανάτου, ὁ κ. Βικέλας δηγιέται τίς παιδιὰτικὲς του θύμησης καὶ τὰ χρόνια τῆς φιλόπονης του νιότης, ποὺ δουλεύοντας στίς πραχτικὲς ἐγνοίας

τοῦ ἐμπορικοῦ σταδίου, εὑρισκε ἀναφυχὴ στὰ εὐγενικὰ ἐσδόματα καὶ τὴν ἀφιλόκερδῃ καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων. Ἄλλοι λογογράφοι κολακευτήκανε, θαρρεῖς, νὰ ἐπιδείξουν ἀπλῶνοντας τὴν θεατρικὰ ξαγορέματα τίς ἐξαιρετικὰς αὐτοὺς ἀρετὰς ἢ τίς λιγώτερο ἀξιοσυχώρετες ἀδυναμίας τους. Ἐδῶ ὅμως βρίσκουμε ἕναν ἐντιμὸ ἄνθρωπο ποὺ ἀπλὰ μᾶς ἱστορεῖ τὴν ἐντιμὴν ζωὴν του, καί, δίχως ἄλλο τέχνασμα, κατορθώνει νὰ ἐλκύσῃ τὴν ἐχτίμησιν, νὰ κερδίσῃ τὴν συμπάθειαν, νὰ σκλαβώσῃ τὸ ἐνδιαφέρον. Καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦτο δὲ θρονιάζει μονάχα στὸ θέλημα τῶν ἱστορημάτων του, στὴν ὑποβλητικὴν ζωηράδα τῶν περιγραφῶν ποὺ κάνει γιὰ πρόσωπα καὶ πράματα, στὴν ἐξαιρετικὴν ἐκείνη μνήμην τοῦ ματιοῦ ποὺ καταγράφει καὶ ξαναζωντανεύει ὅλα τὰ ψυχολογήματα τῆς τοπιολογίας, ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς φυσιογνωμίας· δὲν εἶναι μονάχα στίς μακροθώρητες ἐπισκοπήσεις τῆς πλατειᾶς ἱστορίας, ἀπὸ τὴν τραγικὴν ἐποχὴ τῆς Ἐπανάστασης ὡς τὴν πολυτάραχην περίοδο τῆς βασιλείας καὶ τοῦ ξεθρονισμοῦ τοῦ Ὀθωνά τοῦ 1ου· οὔτε στὴν ὁμαλὴν ῥοτὴν τοῦ ὕψους, ποὺ εἶναι ὁλοτάξην καὶ μέτρο, ὅπου τὸ χαμόγελο καὶ τὰ κλάματα δὲ μορφάζουνε ποτέ. Βρίσκεται ἀκόμα, καὶ πολὺ μάλιστα, τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ χαρακτήρα καὶ τῆς ψυχολογίας τοῦ συγγραφέα.

Γιατὶ ὁ Β. δείχνεται ἕτοιμος καὶ εἶναι· σὲ κείνες τίς σελίδας ποὺ εὐωδιάζουνε τὴν εὐκρίνειαν, τὴν ἐγκάρδιαν ἀπλότηταν· πῆγαινα νὰ πῶ ἀνέμα, τὴ μετριοφροσύνη. Καί, βέβαια· μετριοφροσύνη ἡμῶς νερωμένη ἐδῶ κ' ἐκεῖ μὲ κάποια διακριτικὴ ἐγνοία νὰ παρουσιάσῃ τὰ πράματα φωτισμένα μὲ τὸ φῶς ποὺ συμφέρει στὸν ἀφηγητή. Κ' ἔτσι, μιλάει γιὰ τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν κατάστασιν τῆς δικῆς του οἰκογένειας μὲ αὐταρέσκεια ποὺ ἀφίνει νὰ ξεμυτίσῃ κάποια ὑποψία νοικοκυραϊκῆς ξιππασίας (**ἀρχοντικῆς**). Δὲν κακοκαρδιίζει ν' ἀραδιάξῃ τίς μαθητικὰς του φιλολογικὰς ἐπιτυχίας καὶ τὴν ὑπέλπιον ποὺ τοῦ φέρανε. Τ' ἀρέσει νὰ μᾶς ξαναλέγῃ πῶς τονὲν φωνάζανε ὁ **φιλόσοφος**, ἐξαιτίας τῆς καλῆς καρδιάς του καὶ τῆς ἀγάπης του γιὰ τὴν σπουδὴν. Μᾶς μαθαίνει πῶς μιὰ φορὰ μονάχα ἔκαμε καυγὰ στὸ σχολεῖν, μὰ καὶ αὐτὸ μ' ἕνα συμμαθητὴν ποὺ βασάνιζε ἕναν ἄλλον πρὸς ἀδύνατον. «Ὅλα αὐτὰ εἶναι γραμμένα μὲ καλὴν ἀπλότηταν, μὰ ἔχει δίχως κάποια δόσιν ἀνάλαφρης καὶ ἀθώας ματαιοδοξίας.

Τὸ αἶσθημα ποὺ κυριαρχεῖ στὴν στοργικὴν ζωὴν τοῦ Β. ὅσο εἶναι παιδί καὶ νέος, εἶναι ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν οἰκογένειαν καὶ ξεχωριστὰ ἡ λατρεία ποὺ ἀφιέρωσε στὴ μητέρα του, ποὺ μᾶς τὴν παρουσιάζει σὲ κάθε περίστασιν ὡς γυναῖκα ὑπέροχην κ' ἐξαιτίας τῆς ἀνατροφῆς τῆς, κ' ἐξαιτίας τοῦ μυαλοῦ καὶ τῆς καρδιάς τῆς. «Ἦτο τὸ κέντρον περὶ τὸ ὁποῖον, ἐστρέφετο ἡ ὑπαρξίς μου», γράφει ὁ ἴδιος. Μᾶς φανερώνει ἀνέμα τὴ φλογερὴν καὶ φωτισμένην φιλοπατρίαν του, φυσικὸν χαρακτήρα τόσο φιλόδοξον ὥστε ποτὲ δὲν ἔχει παραπολλοὺς φίλους γιὰ ν' ἀνοίγῃ τὴν καρδιάν του, καὶ ποθεῖ νὰ νοιώθῃ πῶς κολυμπᾷ σὰ μέσα σὲ ἀτμοσφαῖρα καθολικῆς καλοσύνης. «Τὸ οἰκοδόμημα τῆς φιλίας ἀνάγκη νὰ ἐπισκευάζεται διαρκῶς», μᾶς ξαναλέγει, ὅπως ὁ Johnson. «Πρέπει διὰ τῆς προσθήκης νέων λίθων νὰ ἀντικαθιστῶμεν

ζους κατέπεσαν. Τοῦτο εὐτυχῶς ἐφήρμοσα εἰς τὴν ζωὴν μου». Ἡ φίλα τῶν νέων, «φαιδρύνουσα τὰ γηρατεῖα του, εἶναι τρόπον τινὰ καὶ ὡς παράταξις τοῦ βίου» του. Καὶ ἀφήνει τοὺς γῦρο του νὰ τὸν πειράζουνε χωρατεύοντας γιὰ τὴ συγκαταβατικὴ του ἐπιείκεια καὶ γιὰ τοὺς πολλοὺς φίλους του.

Μιὰ τόσο πλατεῖα καταδεχτικότης δείχνει τὴν ὑπαρξὴ τρυφερῆς αἰσιοδοξίας, πολὺ εὐχάριστος ὁ ὅποιον τὴν πρεσβεύει καὶ ὁ ὅποιον τὸν πλησιάζει. Μὰ τάχα δὲ σημειώνει καὶ μιὰ κατάβαθμιν ἀδυναμία, πρόθυμη σὲ παραχώρησες, ἀντιπαθεύσα στὸν ἀγῶνα ποὺ μ' αὐτόν στυλώνεται ἡ προσωπικότης; Τέτοιου εἶδους ἀκριβῶς ἐντύπωση ξεχωρίζει, καθὼς περνᾷς τὸ βιβλίο, ἀπὸ μερικὰ ἀνέκδοτα, κουδέντες καὶ ξεμυστηρέματα, ὅπου τσακώνεις τὴν ἐκ γενετῆς τάση στὸ νὰ ξεφεύγῃ κάθε τολμηρὴ στάση, τὴν ἐπιτήδεια προσπάθεια νὰ μὴν τύχῃ καὶ πειράξῃ οὔτε πρόσωπα οὔτε γνῶμες.

Αὐτὴ ὅμως ἡ κλίση σὲ μιὰ ολοκληρωτικὴ χαριστικότητα εἶχε, ὥς τολμήσουμε νὰ τὸ ποῦμε, δυσάρεστο ἀντίχτυπο στὰ φιλολογικὰ φερσίματα· αὐτὴ ἔχει προξενήσει τὸ ἀναποφάσιστο τῆς δογματικῆς του γνώμης στὸ γλωσσικὸ ζήτημα (ποὺ ἡ σημασία του στὴν Ἑλλάδα εἶναι οὐσιωδέστατη) καὶ τὴν ἀστάθεια στὰ γραφόμενά του. Ὁ Β. ἀπόφυγε νὰ κομματιστῇ φανερά στὸν ἀγῶνα τῶν ἀντίμαχων θεωριῶν. Ἰδιοσυγκρασία οὐσιαστικῆ συντηρητικῆ, γιὰ τὸ ἀτολμῆ, παραδέχεται, σπρωγμένος ἀπὸ τὸ ἐστικτὸ του, τίς τρεχοῦμενες ἰδέες καὶ ὕστερα μὲ ξυπνάδα καταγίνεται νὰ τίς δικαιολογήσῃ. Γιὰ τοῦτο δέχεται τὴ δημοτικὴν στὴν ποίησιν ὅπου τὴν καθιέρωσε ἡ χρῆσις, καὶ τὴν καθαρεύουσα στὸ πεζὸ λόγο ποὺ τοῦ εἶναι τὸ ἐπίσημο ἔργον. Ἡ εὐκολοκατέρχαστη κρᾶσις ὑποχωρεῖ εὐκόλῃ σὲς ἐπιρροάς. Οἱ προτροπῆς τοῦ Ραγκαβῆ, τὸν κάνουν νὰ γράψῃ τὴν καθαρεύουσα ἐξάμετρους ποὺ τοὺς ἀποκήρυξε ὕστερότερα. Ἀργότερα οἱ συνομιλίαι του μὲ τὸν Τυπάλδο τὸν κάνουν νὰ παραδεχτῇ τὴ δημοτικὴν γλῶσσαν, ποὺ τὴ μεταχειρίσθηκε πολὺ πετυχημένα στὰ μεταφράσματά του ἀπὸ τὸν Ὀμηρο καὶ τὸ Σαίξπηρο. Τὰ πεζογραφήματά του ὅμως εἶναι γραμμένα σὲ κείμενα τὰ φτιαστά καὶ κολληρισμένα ἑλληνικά, ποὺ δὲν εἶναι, ὅ,τι κι' ἂν λέν, ὅ,τι κι' ἂν κάνουν, ἡ φυσικὴ γλῶσσα τῶ σημερινῶν Ἑλλήνων. Ἐκείνη ἡ περίφημη μεσιανὴ στράτα, ποὺ καμαρώνει ἀκολουθώντας καὶ ποὺ γι' αὐτὴ κάμπωσιν διεξοδικὰ μᾶς μιλάει στὸ τελευταῖο του κεφάλαιο, ἐκείνη ἡ μέση ὁδός, «ἡ ἐξίσου ἀπέχουσα» ἀπὸ τὸ βάλτο τῶν ἀρχαϊζόντων καὶ ἀπὸ τὸ δημοτικιστικὸ βουνό, εἶναι χιμαιρικὸς δρόμος ποὺ ἀληθινὰ δὲ βγαίνει παρὰ σὲ καταβόθρα ἢ σὲ τυφλοσόκακον. Αὐτὸς ὁ μέσος ὁρος, δὲν εἶναι παρὰ κόψινος λέξις, ποὺ μ' αὐτὴν πλανιέται ἡ ἀναποφάσιστη θέλησις γιὰ νὰ κοιμήσῃ τοὺς διδουλοὺς δισταγμούς της. Γιὰ τὸ μέσος ὁρος δὲν ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴ γλῶσσαν τοῦ σημερινοῦ καὶ στὴ γλῶσσαν τοῦ παλίου καιροῦ, ἀνάμεσα στὸ νερό, τοῦ νεροῦ, καὶ στὸ ὕδωρ, τοῦ ὕδατος, ἀνάμεσα στὰ τρεχοῦμενα ζωντανὰ νερά καὶ τὰ νεκρά νερά τὰ λιμνιασμένα. Οἱ δύο τύποι εἶναι ἀσυδίθαστοι. Κάθε ἀπόπειρα γιὰ νὰ συχωνευτοῦν δὲ φέρνει παρὰ μονάχα θολὸ καὶ ἀνο-

στο ἀνακάτωμα. Καὶ τούτῃ τῇ δοῦ λογίων μπεδάδα σερβίρισε ὁ Β. στὸ λαὸ μὲ τὸ Σύλλογόν του τῶν Ὁφελίμων Βιβλίων. Ὁ λαὸς ὅμως δὲν πείθεται νὰ τὴ ρουφήξῃ· κ' ἔτσι τὸ ἔργο, ποὺ, καλὰ κυβερνημένο, θὰ μπορούσε νὰ προσφέρῃ σημαντικὴ δούλεψιν στὴν παιδεία καὶ τὴ μόρφωση τοῦ λαοῦ, μένει δίχως ἀποτέλεσμα γιὰ τὴ διάνοιαν τοῦ πλήθους ποὺ τὸ πιάνει ἀηδία μὲ τὸ σκολαστικὸν τοῦ ὄργανο.

Μᾶς κακοφαίνεται ποὺ τελειώνουμε μὲ κρίσιν ποὺ σὲ κάποιους σκληρῇ θὰ φανῇ. Μ' ὅλη ὅμως τὴν ἐυλαδητικὴν ἐχτίμηση ποὺ προσφέρουμε στὴν ἀξιόσεβαστη μνήμη, δὲ μπορούν οἱ ἀρετῆς τοῦ ἀθρώπου καὶ νὰ μᾶς κλείσουν τὰ μάτια γιὰ τίς πλάνες τοῦ συγγραφέα.

EUGÈNE CLÉMENT

ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΗΜΕΡΑΙ

ΣΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Θὰ παιζότανε τὸ «Ροσμερσχόλμ» τοῦ Ίψεν κείνῃ βραδιᾷ στὸ «Πανελλήνιον». Καὶ πῆγα νωρὶς στὸ θέατρο, μισὴ περίπου ὥρα πρὶν ἀρχινήσῃ ἡ παράσταση. Νωρὶς εἶχε πάει κ' Ἐκείνος, ἀπὸ τοὺς πρώτους πρώτους, τοὺς πρὸ ἀνυπόμονους θεατῆς, φαίνεται. Καὶ στεκότουνα ὀλόρθος, μπροστά, στὸ δεξιὸ πλάτωμα τῆς πλατείας, καὶ σιγοκουδένπαζε μὲ τὸ Γρανίτσα. Ὁ Γρανίτσας μὲ εἶδε, μοῦγενεψε νὰ ζυγώσω καὶ ζύγωσα.

— Εἶμαι πολὺ εὐτυχὴς ποὺ σὰς γνωρίζω καὶ ἀπὸ κοντὰ! μοῦπε σφίγγοντάς μου τὸ χέρι.

Κάτι τοῦ ἀποκρίθηκα, δὲ θυμᾶμαι καλὰ καλὰ τί, κάτι μπερδεμένα λόγια. Μὰ ἡ συγκίνησή μου εἴτανε μεγάλη. Παρόμοια συγκίνησις δοκίμασα μόνον σὰν πρωτογνωρίστηκα μὲ τὸν Ἑφταλιώτη καὶ κάπια τέτλια συγκίνησις λογαριάζω πὼς θὰ δοκίμασω σὰν ἀξιωθῶ νὰ σφίξω τὸ χέρι τοῦ Ψυχάρη καὶ τοῦ Πάλλη.

— Παρακολοῦθῶ τὸν ἀγῶνα σας συμπαθῶς ἀπὸ μακριὰ! μοῦπε, κ' ἔνα ἀγαθὸ κ' ἐκφραστικὸ χαμόγελο συντρόφεψε τὰ λόγια του.

— Κανένα ἀγῶνα δὲν παρακολουθεῖτε ἐσεῖς ἀπὸ μακριὰ, κ. Βενιζέλε!

Αὐτὰ τὰ λόγια ἀνεδήκανε στὰ χεῖλιά μου, μὰ δὲ θυμᾶμαι καὶ ἂν τὰ εἶπα. Μπορεῖ καὶ νὰν νὰ συλλογίστηκα μοναχά. Σὲ λίγο ἤρθε καὶ ὁ Καρκαβίτσας, ἤρθε καὶ ὁ Ρήγας Γκόλφης, ἤρθε καὶ ὁ Λάμπρος Πορφύρας. Τοὺς καλοδέχτηκε χαρούμενα καὶ αὐτοὺς. Κι' ἀνοιξε κουδέντα μαζί τους — φυσικά, ὅχι πολιτικὴν κουδέντα. Πολιτικὴν κουδέντα ἀποπειράθηκε νὰνοῖξῃ μαζί του ὁ Νικολόπουλος. Μὰ ὕστερα ἀπὸ δύο τρεῖς πονηρὲς δημοσιογραφικὰς ἐρώτησεις, ὁ Βενιζέλος τοῦκοψε τὸ βήχα, χαμογελώντας: